

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд на **Тенчо Николов Попов**,

докторант на самостоятелна подготовка,

на тема: **„Български средновековни монети като извор за историята. Монетосечения на цар Йоан II Асен с деспот Мануил Комнин Дука и деспот Михаил II Дука: Солун и Епир под върховната власт на българския цар след 1230 г.“**

Научен ръководител: **проф. д-р Милияна Каймакамова**, за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ в Научна област: 2. Хуманитарни науки. Професионално направление: 2.2. История и археология (История на България – История на средновековна България) Център за славяно-византийски проучвания „Проф. д-р Иван Дуйчев“- Софийски университет „Св. Климент Охридски“.

От **проф. д-р Дочка Иванова Аладжова** - Национален археологически институт с музей – Българска академия на науките, член на научното жури съгласно заповед № РД - 38 - 510/ 19. 10. 2021 г. и заповед № РД - 38 - 549/19.11.2021 на Ректора на СУ „ Св. Климент Охридски“.

Докторантът Тенчо Николов Попов е завършил Университета НСС София, Факултет „Международни отношения“ (1983-1988). От 1976 г. е член на Българското нумизматично дружество, понастоящем член на УС на Асоциация на нумизматичните дружества и член на УС на Съюз на колекционерите в България. В периода 2018–2020 г. е докторант в Център за славяно-византийски проучвания „Проф. д-р Иван Дуйчев“ към СУ „Св. Климент Охридски“ - заповеди за зачисляване РД-20-574/28.03.2017 г. и отчисляване РД-20--490/17.02.2021 г. Със Заповед РД-38-510/19.10.2021 г. на ректора на СУ е утвърдено жури по защитата и видоизменена същата със заповед РД-38-549/19.11.2021 г.

Във всички етапи на докторантурата няма допуснати нарушения на Правилника и са спазени всички срокове предвидени в Закона. Представената справка показва, че докторантът е изпълнил минималните национални изисквания според Закона. При обучението си докторантът е отчел всички предвидени етапи в Закона; изпълнил е индивидуалния план; положил е всички предвидените изпити.

Той е публикувал в авторитетни издания 14 научни статии и изследвания, в които са разработени отделни проблеми на средновековната българска и византийска нумизматика. Автор е и на монографията „Студии върху българското средновековно монетосечене с изводи за историята“. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. 2020. В научната си работа докторанта използва немски, английски, руски и др. езици.

Темата на дисертацията „Български средновековни монети като извор за историята. Монетосечения на цар Йоан II Асен с деспот Мануил Комнин Дука и деспот Михаил II Дука: Солун и Епир под върховната власт на българския цар след 1230 г.“ отговаря на представения текст.

Представената проблематика досега не е разработвана в българската историография.

Дисертационният труд включва – увод, три глави и заключение. В увода (4-33 стр.) е направен кратък обзор на изследанията върху средновековните български монети; на историческата информацията, която те предоставят; на методологията при идентификацията на монетосечения на Балканите през XIII и XIV век, както предмета и целите на изследването. Със задоволство трябва да се отбележа, че дисертанта много подробно е отразил използвана методология в своето изследване, факт който не се среща често при този вид изследвания.

Акцент на разработката е нумизматичния и историческия анализ на самостоятелните монетосечения на българския цар Йоан II Асен в монетарницата на Солун, както и тези на Мануил Комнин Дука и Михаил II Дука, на които те са представени като деспоти на българския цар. Тези емисии

са разгледани като основен аргумент и извор за българското върховенство над Солун и Епир след битката при Клокотница през 1230 г., факт, който променя представите за политическата съдба на Солун и Епир непосредствено след 1230 г.

Първа глава: Монетосеченията на цар Йоан II Асен с деспот Мануил Комнин Дука и деспот Михаил II Дука като извор за историята на Солун и Епир след 1230 г. (34-49 стр.) В тази част са разгледани монетите на деспот Мануил Комнин Дука и деспот Михаил II Дука с цар Йоан II Асен в Солун и Арта, както и българската властова доминация в Солун и Епир (1230–1237), и българското царско монетосечене на деспот Мануил Комнин Дука в Солун.

Втора глава: Управление на Мануил Комнин Дука в Солун като деспот на цар Йоан II Асен (50–127 стр.). В този раздел основно са представени териториалното разширение на българската държава след битката при Клокотница през 1230 г.; управленският статут на Мануил Комнин Дука и църковната унификация между Търново и Солун, както и възстановяване на империята в Солун и събитията в Търново и Солун. Важни в тази част на изследването са разсъжденията върху идентификацията на монетите Йоан II Асен, които са отсечени в резултат на новото политическо статукво и се разпространяват с пропагандна цел. Според автора в монетарницата на Солун е отсечена монетна емисия, на чийто аверс е представена иконографска сцена с цар Йоан II Асен, който коронува Мануил Комнин Дука като деспот. Монетна емисия със същата иконографска сцена е отпечатана и в монетарницата на Арта. Към това време се отнася царско монетосечене на златни и билонови монети с името и царската титла на Йоан II Асен. В края на 1230 – началото на 1231 г. с формирането на епирското десподство под управлението на Михаил Дука, факт означен с нова „пропагандна“ емисия сечена в Арта. Солунската емисия на деспот Мануил Комнин Дука с цар Йоан II Асен е позната в два варианта – с или без изписана деспотска титла при името Мануил. Епирските монетосечения на Мануил и Михаил са изключително редки, известни са 6 екземпляра без надписи, но докторантът е публикувал монета с напълно запазен надпис при лявата фигура. Според автора на изследването солунското и двете епирски

издания са първите деспотски монетосечения в цялата история на монетопроизводството във византийския ареал, реализирани чрез отстъпено монетно право от българския цар. Той приема, че „солунската монета“ по категоричен начин идентифицира старшата владетелска фигура на цар Йоан II Асен, като неговата титла и име са предадени с надпис на български език. По аналогия втората монета, сечена в столицата на Епир – Арта има същата иконографска сцена с коронацията на Мануил Дука като деспот от българския цар Йоан II Асен. В този случай обаче, царската титла и име са предадени на гръцки език по типичния за тази епоха начин, като вместо името Асен, което не може точно да се изпише на гръцки е изписано първото име на царя – Йоан. Забележителното във втората епирска монета е по-късното поправяне на матрицата, като името на Мануил е заменено с името на Михаил. Това всъщност показва, че първичният монетен тип на Мануил с цар Йоан II Асен е заменен на по-късен етап от нов – на деспот Михаил II Дука, коронован от цар Йоан II Асен. Приемствеността на монетния тип е резултат от фактическата промяна, настъпила в Епир и Тесалия към края на 1230 или началото на 1231 г., когато Михаил II Дука в качеството си на деспот на цар Йоан II Асен поема управленските функции от Мануил Комнин Дука. Изводът, който се налага е, че монетите на Михаил II Дука са сечени само с пропагандна цел в изключително нисък тираж, а монетите на Йоан II Асен са използвани като пълноценно платежно средство в паричното обращение в Епир в Извода, който се налага е, началото на 1230 г.

Изворите са твърде оскъдни за историята на Епир и Солун през първата половина на XIII век. Т. Попов прилежно е събрал и анализирал наличната информация. Представена е управленската дейност на Мануил Комнин Дука в контекста на политическите процеси в България, Солун и Епир.

Важен проблем разгледан в раздела е църковната унификация между Търново и Солун. След март 1230 г. българският цар трябва да разреши сложните религиозни проблеми, възникнали след териториалното разширение на държавата му, между търновската архиепископия и западногръцките диоцези.

Процесът по връщането на българската църква в лоното на православието чрез интеграцията ѝ в диоцеза на константинополския /никейски/ патриарх се извършва последователно и паралелно с организационното подчиняване на духовните епархии в деспотствата на Солун и Епир на никейския патриаршески синод. Процесът по възвръщане на западногръцките диоцези в юрисдикцията на константинополския патриарх е последица от вече осъщественото приемане на православието от страна на българската църква през 1231 г.

Трета глава: Управление на Михаил II Дука в Епир като деспот на цар Йоан II Асен. (128–186 стр.) В частта са разгледани властта в Епир на деспот Михаил към края на 1230 г. и характера на политическата власт в Епир при Михаил II Дука.

Заклучение (187–195 стр.) Тази част включва наблюденията и изводите за характера на деспотската титла през първата половина на XIII век според нумизматичните и историческите факти.

В дисертацията си Т. Попов представя научна интерпретация на политическите процеси на Балканите след битката при Клокотница, както и на преките последици за българската държава, настъпили след унищожението на солунската империя на Теодор Комнин. Авторът привлича нови извори, които разкриват политическия статут на управляващите в Солун и Епир деспоти на цар Йоан II Асен. Това са Мануил Комнин Дука, който получава деспотската титла от своя тъст – българския цар Йоан II Асен, заедно с това и правата за управление на Солун, Епир и Тесалия; в края на 1230 г. с деспотска титла е удостоен и Михаил Дука, заедно с нея получава и правата по управлението на Епир, които са отнети от Мануил. При конструиране на тази историческа ситуация е привлечена информацията и от нумизматичните паметници, които помагат да се изясни характера на деспотската титла през първата половина на XIII век, която вероятно със смъртта или оттеглянето на императора /царя/ правата и задълженията, произтичащи от деспотското звание за конкретния негов носител, са се дерогирани, в случай, че изрично не са потвърдени от новия сюзерен.

Приложения (196–205 стр.) включват 10 карти, които илюстрират историческата картина в изследвания период. В текста са включени отделни таблици и илюстрации, които онагледяват текста (7-9; 25-31;35-36;37-38;40;43;45-46;48-49;52;56; 81;96;100;108;115;118; 146;153-156;157;161;169;171;178-179; 182 стр.)

Библиография (206–224 стр.) Използваната литература от автора е пълна и отговаря на изискванията за този род разработки.

Приложеният в документите автореферат отразява съдържанието на основните части от дисертацията. В него е приложен списък на публикации, свързани с темата на дисертацията.

Предложената от Т. Попов докторска теза представлява самостоятелно разработен изследователски труд, в който привлечената информация от писменните извори, нумизматичните и сфраагистични паметници е анализирана и представена в контекста на историческите извори.

Дисертацията има определено приносен характер.

Въпреки безспорните качества на предложения труд, трябва да отбележа, че не всички логично подредени конструкции от исторически факти са релевантни с данните от емпиричния материал добит при археологическите проучвания (има предвид атрибутирането на монетите Мичо/Мицо и ареала на тяхното разпространение). Според мен, до изясняване на всички въпроси около тези монети, тяхното определяне е все още проблемно.

При реализирането на процедурата няма допуснати нарушения.

Заклучение: Посочените по-горе констатации ми дават основание убедено да дам гласа си за присъждането на образователната и научна степен „Доктор“ на Тенчо Николов Попов.

13.12. 2021 г.

проф. д-р Дочка Аладжова

